

צום בשל אויב פנימי

מלחמת אחים מביאה להתנקשות בגדליה בן אחיקם, פעולה שהביאה לחיסול ההתיישבות היהודית בארץ ישראל לאורך שנים רבות. על הצום היחיד שנקבע בגלל מעשה של יהודי והמסר המהדהד לימינו.

מסרבים לפשרה

בדרך כלל כשיש ויכוח בין שני צדדים בסופו של דבר מגיעים לאיזושהי פשרה. לעיתים קרובות הפשרה הזאת מושגת בגלל ויתור על מטרות או רצונות של שני הצדדים, כך שהם מתפשרים כדי להגיע להסכמה משותפת.

בישראל מתנהל ויכוח גדול כבר יותר משנתיים, אלו מימיניים ואלו משמאילים. הרבה תמהים מדוע שני הצדדים לא יכולים לשבת מסביב לשולחן אחד ולהגיע לפשרה? כל צד יותר קצת ויוכלו להפסיק עם המלחמות הללו. הבעיה היא שבישראל כל צד בטוח שהצד השני מביא חורבן על ישראל, וכשמדברים על "להיות או לחדול" אין מקום לפשרה. אם אתה משוכנע שהצד השני מביא חורבן על העם והארץ אז 'פשרה' זה רעיון פסול, זוהי כמעט בגידה.

כשמתבוננים בהיסטוריה של העם היהודי בארצו מאז חורבן בית המקדש השני ועוד לפני זה, בית המקדש הראשון אנו למדים שהם באו כתוצאה של מלחמות היהודים בינם לבין עצמם, כשכל צד היה בטוח שהצד השני ימיט שואה על עם ישראל.

היום הוא ג' בתשרי, ובעצם זה היה אמור להיות יום צום, אלא שהיות שבשבת אסור להתענות אז הצום נדחה ליום ראשון.

(מיד נשאלת השאלה, מדוע בעוד שבוע ימים, בשבת הבאה יחול יום כיפור ואנו נצום בו. במה שונה יום כיפור שדוחה שבת?)

התשובה לכך היא שיום כיפור הוא הצום היחיד שמהתורה חייבים לצום בו ולכן הוא דוחה את מצוות עונג שבת, אבל כל הצומות האחרים (למעט עשרה בטבת) שהם מדרבנן לא דוחים את מצוות עונג שבת, שלהרבה דעות היא מצווה מהתורה)

הצום שנדחה למחר נקרא 'צום גדליה' והוא האחרון מה'ארבעה צומות' שעם ישראל צם על חורבן בית-המקדש. בית-המקדש הראשון נבנה בירושלים לפני כ-3,000 שנה על ידי שלמה המלך, והוא עמד על תילו במשך 410 שנים.

כשנבוכדנצר מלך בבל עלה לגדולה, הוא בהתחלה כבש את ירושלים והגלה את המלך יהויכין ואת העילית של הנהגת המלוכה, ובמקומו הוא מינה את צדקיהו כמלך יהודה, אבל כעשר שנים לאחרי מכן, בעקבות מרד אזורי נגד בבל שגם צדקיהו הצטרף אליו, נבוכדנצר שלח את הצבא ושלח וערכו מצור על ירושלים.

המצור התחיל בעשרה לחודש טבת, והוא נמשך במשך שנה ושישה חודשים, ואז בשבעה עשר בתמוז חיילות נבוכדנצר הצליחו לבקוע את חומת ירושלים. כשהם נכנסו לעיר הם גילו עיר מוכת מחלות ומורעבת עד מוות, ותוך שלשה שבועות הם הצליחו לכבוש את העיר ולהגיע עד לבית המקדש. בתשעה באב, ארבע מאות ועשר שנים אחרי שהוקם בידי שלמה המלך, הם שרפו את בית המקדש.

לכן תקנו נביאים שיצומו בעשרה בטבת, שבעה עשר בתמוז ותשעה באב. ואז מגיע הצום שאנחנו מדברים עליו, הצום של גדליה. מי הוא אותו גדליה ובמה הוא זכה שהצום נקרא על שמו? שלושת הצומות האחרים נקראים על שם התאריך שאירעו בו הצרות, כמו שכולם קוראים למלחמה מלחמת השבעה באוקטובר, כך גם עשרה בטבת וכל השאר, במה זכה גדליה שהצום נקרא על שמו?

התנקשות בידי יהודי

התשובה היא שאחרי חורבן בית המקדש הראשון רוב עם ישראל הוגלה מארצו ובמיוחד נכבדי העם, לבבל. ועדיין בארץ ישראל נשארו מדלת העם, ששימשו כורמים ויוגבים, דהיינו החקלאים, עובדי האדמה. מלך בבל השאיר אותם שם ומינה עליהם נציב יהודי בשם גדליה בן אחיקם שהיה מנאמניו. הוא יכל לסמוך עליו שלא ימרוד בו כמו שעשה צדקיהו לפניו. הרבה יהודים שנמלטו בעת חורבן בית המקדש למדינות השכנות שמעו על המינוי וחזרו להתיישב ביהודה. תחת הנהגתו הרגישה והנבונה של גדליה, היהודים החלו לשקם את ההריסות ולעבד את האדמה.

גדליה בן אחיקם היה ממשפחה שהיו מקורבים למלכי יהודה, אבל משפחת המלוכה שהורדה מגדולתה לא אהבה את זה. בפרט היה שם יהודי בשם ישמעאל בן נתניה ממשפחת בית דוד שהוא שאף להחזיר את המלוכה למשפחתו. הוא בעצם היה בטוח שזה מגיע לו, כי הוא היה צאצא לבית דוד שעליהם נאמר בתורה "לא יסור שבט מיהודה", מבית דוד ואילך [1] רש"י (ויחי מט, יט), ורק הם צריכים למלוך בעם ישראל, והנה מגיע גדליה ולוקח את המלכות לעצמו, 'בוגד' בעם ישראל ומשתף פעולה עם הבבלים.

לקראת ראש השנה קיבל גדליה דיווח מודיעיני על כך שישמעאל בן נתניה מקנא בעמדת הכוח שלו ולא מרוצה מהברית הטקטית שלו עם הבבלים. גדליה הוזהר על ידי נאמניו שישמעאל רוצה לרצוח אותו ולקחת לעצמו את השלטון, ואף מפקד הצבא של גדליה ביקש שגדליה יקדים להורגו בפעולת מנע. אבל גדליה לא האמין שישמעאל מסוגל לעשות את זה.

ישמעאל פנה לגדליה וביקש להיפגש עמו, ואכן בראש השנה בא ישמעאל עם עשרה חמושים, לכאורה כדי לחגוג עימו את החג. בזמן שאכלו יחד, ישמעאל ואנשיו קמו והרגו את גדליה ואת שאר היהודים והחיילים הבבלים שנכחו במקום.

ההתנקשות הזאת הובילה למרחץ דמים מחריד, וגרמה לכך שגם היהודים שעוד נותרו בארץ ברחו למצרים. עם הרצח הזה בא הקץ לקיומה של

אוטונומיה יהודית כלשהי בארץ ישראל וחוסלו כל הסיכויים להתיישבות יהודית חוזרת בארץ ישראל. בכך הושלם חורבן הבית הראשון ולא נותרה כל ריבונות יהודית עד ימי שיבת ציון.

להקשיב ולהבין את השני

אומר הרבי, שצום גדליה שונה משלושת הצומות שקדמו לו. "שאר הצומות נקבעו בסיבת מאורע שנעשה על ידי גויים שסיבתו היתה ² הנהגת בני-ישראל באופן בלתי רצוי, היינו היות שבני-ישראל התנהגו באופן בלתי רצוי, לכן קיבלו את עונשם על ידי מאורע בלתי רצוי שנעשה על ידי גויים, אבל "צום גדליה" נקבע בסיבת מאורע בלתי רצוי שנעשה על ידי יהודי. היינו שהנהגה הבלתי רצויה של ישמעאל בן נתניה (היפך הענין דאהבת ישראל), היא עצמה המאורע שבעבורו נקבע יום התענית.

"³הענין דאהבת ישראל הוא ענין כללי בכל התורה כולה, ובמילא הוא שייך לכל הארבעה צומות, אעפ"כ ב"צום גדליה" ישנה הדגשה מיוחדת⁴ כי המאורע שבסיבתו נקבע צום גדליה הוא⁵ העדר אהבת ישראל עד לקצה ההפכי ממש" (תו"מ תשמ"ב ח"א עמ' 17).

הרבי עושה הבחנה בין שאר הצומות לצום גדליה. בעוד הצומות האחרים נגרמו מצרות שגויים עשו ליהודים, צום גדליה בא מבפנים, מיהודי שהוא מזרע המלוכה שבא בראש השנה להרוג את הנציב היהודי של בבל, ובכך חיסל כל תקוה לאיזו שהיא היאחזות יהודית בארץ ישראל.

הרי לנו שכבר בבית ראשון מלחמות היהודים היו הסיבה והגורם להשלמת החורבן. וזה עוד יותר נכון בקשר לחורבן בית שני. עלינו להבין שהאמת לא נמצאת אצל אף אחד בכיס, וסוד קיומנו תלוי בכוח שלנו לייצר פשרות, ללמוד להקשיב ולהבין את הצד השני.

מי ייתן והשנה הזאת תהי' שנה של שלום בתוכנו, בתוך עם ישראל, בין שני אחים, בין שכנים וחברים, כמו שרבנו הזקן כותב באגרת הקודש: "נא ונא לטרוח בכל לב ונפש לתקוע אהבת רעהו בלבנו", פשוט להשתדל ולהתאמץ

להבין את השני, להרגיש את כאבו ואת צערו, ואז נזכה לגאולה שלמה.